

En eller ett: gåtan med två svar

Berättelse

Ett litet ord, ett stort problem

Nästan alla som lär sig svenska stöter förr eller senare på samma fråga: heter det “en” eller “ett”? Det heter en bil men ett hus, en stol men ett bord, en katt men ett barn. För den som är ny i svenskan kan det kännas slumpmässigt, nästan orättvist. Varför har vissa ord “en” och andra “ett”, och hur ska man kunna veta vilket som gäller? Svaret är både enkelt och lite besvärligt på samma gång.

Två genus i svenskan

Förklaringen ligger i det som kallas grammatiskt genus. Svenska substantiv delas in i två genus. Det ena kallas utrum, eller n-genus, och de orden tar artikeln “en”. Det andra kallas neutrum, eller t-genus, och de orden tar artikeln “ett”. Termerna utrum och n-genus betyder samma sak, och likaså neutrum och t-genus. För den som lär sig svenska räcker det därför oftast att tänka enklare: “en-ord” (en bil, en stol) och “ett-ord” (ett hus, ett bord). Man ser vilket genus ett ord har genom att sätta en eller ett framför det.

Genuset syns på flera ställen

En sak som gör genus extra viktigt är att det inte bara handlar om det lilla ordet framför substantivet. Genuset följer med ordet och syns också i bestämd form. Ett en-ord får då ändelsen -en: en bil blir bilen, en stol blir stolen. Ett ett-ord får i stället ändelsen -et: ett hus blir huset, ett bord blir bordet. Om man väljer fel genus från början blir alltså ordet fel också i bestämd form. Därför är det inte en småsak, utan något som lönar sig att lära sig ordentligt.

Varför är det så svårt?

Här kommer den besvärliga delen. Enligt Institutet för språk och folkminnen finns det inget helt säkert sätt att i förväg avgöra ett ords genus. Man kan oftast inte räkna ut det vare sig från hur ordet ser ut eller från vad det betyder. I stället får man helt enkelt lära sig genuset tillsammans med själva ordet. En vanlig uppskattning är att ungefär 75–80 procent av alla svenska substantiv är en-ord, men den exakta andelen varierar mellan olika källor och beror på vilket ordmaterial man räknar på. Siffran bör därför ses som ungefärlig. Det betyder att chansen att ett okänt ord är ett en-ord är ganska stor, men det är ingen garanti. Just därför ger lärare ofta ett enkelt råd: är du osäker, gissa “en”. Oftast har du rätt, och du kan lägga din energi på att i stället lära dig de färre ett-orden.

Knep som kan hjälpa

Även om det inte finns säkra regler, finns det några minnesknep som ofta stämmer. Ett knep handlar om betydelse. Ord för levande varelser, alltså människor och djur, är oftast en-ord: en lärare, en hund, en katt. Men det finns viktiga undantag, som ett barn och ett lejon. Också dagar, månader och årstider är oftast en-ord, till exempel en måndag och en sommar, och detsamma gäller de flesta

växtnamn. Men även här finns undantag, som ett år och ett träd. Ett annat knep handlar om hur ordet slutar. Substantiv som slutar på -are, -ing eller -ning, -het, -else och -tion brukar vara en-ord, till exempel en lärare, en tidning, en skönhet, en frestelse och en station. Det är dock viktigt att minnas att detta är knep och tendenser, inte absoluta regler. Det finns alltid undantag. Vissa ord har till och med så kallat vacklande genus, vilket betyder att de fungerar med både en och ett. Det gäller till exempel en eller ett öl, en eller ett kaffe, en eller ett test och en eller ett paraply. Där är inget av valen fel, även om det ibland kan skilja mellan vardagsspråk och fackspråk eller mellan olika dialekter.

Det bästa rådet

Eftersom det inte går att lita helt på regler är det bästa rådet förvånansvärt enkelt. Lär dig alltid in artikeln en eller ett samtidigt som du lär dig ett nytt ord. Skriv inte bara "bord" i din ordlista, utan "ett bord". Säg inte bara "tidning", utan "en tidning". På så sätt blir artikeln en självklar del av ordet du minns, och du slipper gissa varje gång du ska använda det. Att veta om det heter en eller ett är alltså inte något man räknar ut, utan något man bygger upp ord för ord. Och just därför blir det också lite lättare för varje nytt ord du lär dig.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
slumpmässig	som verkar ske utan ordning eller regel
grammatiskt genus	indelning av substantiv i grupper, här en-ord och ett-ord
utrum	det grammatiska namnet på n-genus (en-ord)
neutrum	det grammatiska namnet på t-genus (ett-ord)
artikel	det lilla ordet "en" eller "ett" framför ett substantiv
bestämd form	formen bilen, huset (inte en bil, ett hus)
garanti	ett säkert löfte om att något stämmer
varelse	en levande individ, människa eller djur
tendens	något som ofta stämmer men inte alltid
undantag	ett fall där regeln inte gäller
vacklande genus	när ett ord kan ha både en och ett
dialekt	ett sätt att tala som hör till en viss del av landet

Läsförståelsefrågor

1. Vad är huvudorsaken till att det heter en bil men ett hus, enligt texten?
 1. Att orden uttalas olika.
 2. Att svenska substantiv har grammatiskt genus, utrum och neutrum.
 3. Att det ena ordet är äldre än det andra.
2. Varför säger texten att genus inte är någon "småsak"?
 1. För att genuset också syns i bestämd form (bilen, huset).
 2. För att alla ord byter genus hela tiden.
 3. För att genuset bestämmer hur långt ett ord är.
3. Vad säger texten om möjligheten att i förväg avgöra ett ords genus?
 1. Man kan alltid räkna ut det med en enkel regel.
 2. Det finns inget helt säkert sätt; man får ofta lära sig genuset med ordet.
 3. Man kan se det på ordets första bokstav.
4. Vad betyder "vacklande genus" i texten?
 1. Att ordet är svårt att uttala.
 2. Att ordet fungerar med både en och ett.
 3. Att ordet håller på att försvinna ur språket.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Ord för levande varelser är oftast en-ord.
 2. Ordet "träd" är ett en-ord.
 3. En bil blir "bilen" i bestämd form.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Ord som slutar på -het brukar vara en-ord.
 2. Siffran 75–80 procent är exakt och alla källor är överens.
 3. Dagar och årstider är oftast en-ord.
7. Förklara med egna ord varför ett fel genus märks även i bestämd form.
8. Texten skiljer mellan "knep och tendenser" och "absoluta regler". Vad är skillnaden, och varför är den skillnaden viktig här?
9. Varför skriver texten att siffran 75–80 procent "bör ses som ungefärlig"? Vad vill texten visa med sådana ord?
10. Texten säger att man vid vacklande genus inte gör fel om man väljer en eller ett. Varför är det viktigt för en inlärare att veta det, tror du?

11. Textens bästa råd är att lära in en eller ett tillsammans med ordet. Varför fungerar det rådet bättre än att försöka lära sig regler, enligt texten?
12. Förklara med egna ord varför genus i svenskan kan kännas “orättvist” för en ny inlärare, men ändå går att lära sig.

Diskussionsfrågor

- Har ditt modersmål grammatiskt genus? Hur många genus, och hur visar man dem? Jämför med svenskans en/ett.
- Texten säger att man oftast får lära sig genuset tillsammans med ordet. Vilka konkreta knep använder du för att minnas nya ord och deras artikel?
- Vissa ord har “vacklande genus” och kan ha både en och ett. Tror du att ett språk borde ha tydliga regler för allt, eller är variation en naturlig del av levande språk? Motivera.
- Texten markerar tydligt vad som är säkert och vad som är osäkert (till exempel siffran 75–80 procent). Varför är det viktigt att ett läromedel gör så, tror du?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om hur du själv brukar lära dig nya svenska ord. Berätta vilka knep du använder, vad som känns svårt och vad som har hjälpt dig mest.